

साध्यतेऽभिमतसार्धसदुदाहरणं४ मतम् । हेतुपूर्वाक्यं
समाधोक्तमित्येव दर्शनात् । संशयोऽपि स्थाततत्त्वस्य
वाक्ये स्यादद्वयत्वः । इदानीं यस्तु पक्षार्थसाध-
नाय निर्देशनम् । तस्यतर्कोऽयं यदर्थेन तर्कः प्रकृतगा-
मिना । सञ्चयोऽर्थानुरूपो यः पदानां स पदोच्चयः६ ।
वत्ताधीनां प्रसिद्धानां क्रियते परिकीर्तनम् । परपक्ष-
व्युदासार्थं तद्विदर्शनं७ सञ्च्यते । अभिप्रायः११स्तु साह-
च्यदङ्गुतार्थस्य कल्पना । प्राप्तिः१२ केनचित्शेन किञ्चि-
द्यात्मानुमीयते । विचारोः१३ युक्तवाक्यैर्द्वयप्रत्यक्षा-
र्थसाधनम् । देवकालसङ्कल्पेण वर्णना दिष्टा१४ सञ्च्यते ।
उपदिष्टं१५ मनोहारि वाक्यं सास्त्रानुसारतः ।
शुभातिपातः१६ कार्यं बहिःपरीतं शुचान् प्रति ।
यः सामान्यगुणोद्देशः स शुभातिशयोः७ मतः । अ-
र्थान् सिद्धान् बह्वहङ्गा विशेषोक्तिर्विशेषणम्१८ । पूर्व-
सिद्धार्यकचनं निरुक्तिः१९ इति कीर्तितम् । बह्वनां
कीर्तनं सिद्धिः२० रमिप्रेतार्थसिद्धये । दम्पादीनां भवेद्-
भ्योः२१ वाच्यादन्यतरद्वयः । विचारस्यान्यथाभावः
बन्धेऽपि विपर्ययः२२ । दाखिल्वं२३ चेष्टया वाचा
परचित्तानुवर्तनम् । वाक्यैः क्षिप्रैरनुगोः२४ भवे-
दर्धस्य साधनम् । साक्षात्२५ स्यादद्वयोऽर्थं नैकार्थप्र-
तिपादनम् । अर्थापत्तिः२६ र्वद्वयार्थोऽर्थानुरोक्तः प्रती-
यते । दूषणोद्घोषणायां तु भर्त्सना गर्हणं२७ तु तत् ।
अध्ययनापरेर्वाक्यैः प्रख्यातः२८ र्वार्थोऽर्थोऽर्थः२९ मतम् ।
प्रसिद्धिः३० लोकाधिपार्थैरुक्तैरर्थसाधनम् । साहच्यं३१
मभिभूतस्य साहचर्यात् जोषवर्तनम् । संक्षेपोऽपि यत्तु
संक्षेपादात्म्यार्थं प्रयुज्यते । शुषानां कीर्तनं यत्तु तदेव
शुचकीर्तनम्३२ । स लेशोऽपि भगवते वाक्यं यत् साहच्यं
पुरःसरम् । मनोरथः३३ स्वभिप्रायस्योक्तिर्भङ्गानुरोधे
वत् । विरोधार्थोऽतिप्रकाशेऽनुक्तसिद्धिः३४ रुदीर्यते ।
स्यात्प्रमाणयितुं पूज्यं प्रियोक्तिः३५ र्वर्धभाषणम्” ।

नाटकीय लि० नाटके भवः तत्त्व वर्णनः “हङ्गाः” पा० ६ ।

नाटके वर्णनं पदार्थं पूर्वैरङ्गैः प्रसङ्गाय नाटकीयस्य वस्तुनः

साधः । [५५] (तरमज) स्थाते वतापनवे त्रिका० ।

नाट्यान् (न) पु० नटानां प्रियः अण् नाटः अणो (न) रणो-

नाटार पुंस्त्री नद्या अपत्यम् वा आदक । नद्या अपत्ये

नाटिका स्त्री दम्पत्यव्यभेदे तत्तुल्यं यथा “नाटिका

कृ० प्रह्लादा स्यात् स्त्रीप्राया चतुर्द्विका । प्रख्यातो धीर-

वर्त्तु तत्तल स्यादायकोनपुः । सादनः पुरवन्मन्या सङ्गी-

तव्यापृताऽप वा । नवानुरागा क्रम्यात् नायिका नृप-
वंशजा । सम्भवत्तं नेताऽस्यां देव्यास्त्रासेन शङ्कितः ।
देवी पुनर्भवेच्छेष्टा प्रगल्भा नृपवंशजा । पदे पदे
मानवती तदशः सङ्गमो द्वयोः । इतिः स्यात् नैमिषी
सत्यविमर्षाः सन्धयः पुनः” । द्वयोर्नायकनायिकयोः ।
यथा रत्नावली विजयाभञ्जिकादि” सा० ६० । सङ्गीत-
दामोदरेऽल कविद्विशेष उक्तस्तत्रैव दृश्यः ।

नाटित लि० पु० नट-क्त । १। नताभिनये भावे क्त २। अभिनये
स्वाधे क । नाटितक नटकत्वे ।

नाट्ये पुंस्त्री नद्या अपत्यम् सुहृत्वेऽपि द्वयोऽभावपक्षे
स्त्रीभ्योऽङ्क् पा० ठक् । नद्या अपत्ये

नाट्ये पुंस्त्री नद्या अपत्यं सुहृत्भ्यो वा ठक् । नद्या अपत्ये

नाट्य न० नटस्य इदं क्तवत् “बन्धो गौक्षिकेत्यादिना” पा०
अङ् । १। नटकत्वे नटकीतवाद्यात्मके २। सास्त्रे वाक्या-
र्थभिनये च तत्प्रकाशिकं सङ्गीतदा० उक्तं यथा

“देवर्षिचित्तिपातपूर्वचरितान्यालोक्य धर्मादयस्तत्

ज्ञातान्मिभूमिकाभिनयने स्यादर्धसिद्धिः परा । सङ्गी-

तायुतचित्तद्विष्टिहरणावस्था भवन्त्यङ्गना प्रागं शङ्करवेव-

येति कथितं नाट्यं चतुर्वर्गदम् । यो यस्य दयितो भावः

स तं नाट्ये निरीक्षते । अतः सर्वमनोहारि नाट्यं कस्य

न रञ्जकम्” । नाट्योत्पत्तिर्यथा “इहानुच्यते ब्रह्मा

शक्रेणाभ्यर्चितः पुरा । अकारः कञ्च वेदेभ्यो नाट्यवेदस्तु

पञ्चमम् । उपवेदोऽप्य वेदाश्च चत्वारः कथिताः स्मृतौ ।

ततोपवेदो गान्धर्वः शिवेनोक्तः सयम्भुवे । तेनापि

भरताद्योक्तो न मर्त्ये प्रचारितः । शिवाज्जयनिभरता-

स्तसादस्य प्रयोजकाः” । नाट्यारम्भसङ्कर्तादिनिष्पत्त्या

पी० धा० वसिष्ठ आह “लिकोत्तरामित्युक्तविशङ्कते-

न्द्रवारीश्वरपीण्यभेधे । सङ्गीतनृत्यादिसनत्कर्म्म कार्यं

विभोमार्जजवाचरेषु” । त्रीपतिरपि “इतः पुण्यो वाचव-

चानुराधा ज्येष्ठा पीण्यं वाचव्यं जोत्तराच । पूर्वाचार्यैः

कीर्तितचन्द्रवर्ती नृत्यारम्भे शोभनोऽयं भवर्गः” । काश्यपः

“उत्तमं स्त्रे नृपे चन्द्रे बुधराशौ तु वीक्षिते । शुभमहै-

वदर्थस्त्वेनाट्यारम्भः प्रयुज्यते” । अतएव रतमावावाग्

“बुधे विद्यमाने शशिनि शराशौ शुभवीक्षिते । इत्यु-

क्त्यैः शुभेनाट्यारम्भः सङ्गिरिप्राप्ते” ।

नाट्यधर्मिका स्त्री नाट्यस्य धर्मोऽस्त्वल क्रियावाच्य ठगु ।

“सङ्गीतं प्रेषणार्थेऽङ्गिन् याज्ञोक्ते नाट्यधर्मिका”

ऐनचन्द्रोक्ते दर्शनार्थे शास्त्रोक्ते तीर्थात्रिचरूपे नटकत्वे